

Kulatá výročí říjnových dnů

V těchto dnech se upíná všeobecná pozornost k stému výročí vzniku Československa jako samostatného státu. Náš časopis (1918, LVII, s. 349 a násl.) v redakčním textu líčí, že: *„závratná radost zmocnila se vsí duše československého národa v památný den 28. října 1918, jenž po staletém utlačování, po nezměrných utrpeních a soustavném pokořování přinesl mu dlouho a tak toužebně všemi očekávanou svobodu,“* a popisuje, *„co útrap duševních [...] vytrpěti musil právě český právník“* nad právem, jež *„přijímal z rukou tehdejší moci státní“*. Inu, co na tom, že titíž odpovědní redaktori před dvěma roky psali, jaké *„radostné vzrušení zmocnilo se českého světa právníckého“* u příležitosti čestného doktorátu uděleného právnickou fakultou české univerzity v Praze následníku trůnu Karlovi, který už před lety *„získal si v národě českém nejhlubší oddanosti, úcty a upřímné lásky“* (Právník, 1916, LV, s. 161). Co na tom, že titíž redaktori psali, jak za Františka Josefa I. byla *„vybudována celá hrdá budova české vědy právní, o níž, jakož i o jiné obory věd, si [...] císař a král [...] nezměrných zásluh zjednal“* (Právník, LV, s. 833). V říjnu 1918 zkrátka trhnul oponou čas a Právník oslavoval místo habsburského majestátu Masarykova génia.

František Weyr označil v *Soustavě československého práva státního* tento mezník v našem státním vývoji za *„radostnou událost“* a takto ji vnímala jistě většina Čechů a Slováků. *„Všude ruch a jásot, tvořily se houfy, řečnilo se na různých místech a debatovalo,“* píše o 28. říjnu v pamětech Cyril Horáček. Všeobecné nadšení Čechů a Slováků z nové republiky odrazil zákon ze 14. října 1919 č. 555 Sb., stanovující v § 1, že: *„Dvacátý osmý říjen prohlašuje se za každoroční svátek státní.“* Dnes český zákon 245/2000 Sb. stanoví, že 28. říjen je státním svátkem jako *Den vzniku samostatného československého státu*. Ve Slovenské republice zákon 243/1993 Z. z. prohlašuje *Deň vzniku samostatného československého štátu* za památný den. Jako by to naznačovalo mírný rozdíl ve vnímání obou národů. Češi si prostě váží Československa o něco víc – rozdílně od Slováků neslaví jako státní svátek den přijetí Ústavy vlastního státu a připomínání 28. října zastihuje i oslavy Dne obnovy samostatného českého státu připadajícího na 1. leden. Možná je to také tím, že Češi se víc ztotožnili s Československem jako se svým státem (i proto, že vznikl s velkou podporou lidu, zatímco vznik České republiky zdejší lid více méně vzal na vědomí jako výsledek dohody politiků) a první republiku mnohdy vnímají jako demokratický ideál, zejména díky impozantní postavě prezidenta T. G. Masaryka. Snad jsme také víc zahleděni do minulosti, třebaže podle průzkumu pro Post Bellum pětina Čechů už neví, kdy ČSR vznikla.

V těchto dnech uplynulo centenarium od vzniku státu, který už pětadvacet let neexistuje. Státu, který začal i skončil jako stát demokratický, ale za jehož trvání se také půlstoletí střídaly režimy spíš více než méně odpudivé a brutální, státu, který byl za svého bytí třikrát napaden a dvakrát okupován. Jednou byl – v předvečer druhé ze světových válek *de facto* téměř na šest let roztržen. Krátce předtím největší nepřítel Československa dočasně obsadil 28 tisíc km² jeho příhraničního území a krátce po osvobození Československa z něho jeho tehdy největší spojenec odtrhl a navždy si přisvojil 12 tisíc km² východních území. A zanedlouho si Sovětský svaz vytvořil z Československa za vydatné pomoci našich domácích činitelů svůj satelit...

Počátkem tohoto měsíce je to 80 let, co Německo a Polsko obsadily podstatnou část československého pohraničí a co se Československo změnilo v druhou republiku. V tomto

měsíci je to 70 let, co byl přijat zákon o táborech nucené práce č. 247/1948 Sb., zařízeních, kde se bez soudu ocitly desetitisíce lidí z vůle příkazovacích komisí. Uplynulo také půlstoletí, co v pátek 18. října 1968 schválilo Národní shromáždění smlouvu o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk na československém území. A je to 30 let, co bezpečnostní orgány rozehnaly v Praze na Václavském náměstí pokojnou demonstraci za použití pendreků, vodních děl, obrněných transportérů a psů. Rovněž to jsou výročí spojená s říjnem 2018, která by se neměla vytratit z paměti jen proto, že se ocitají ve stínu jubilea vzniku Československé republiky.

Nedlouho po vzniku našeho někdejšího státu vytkli jeho názvu *Josefa a Karel Čapkové*, že to je „slovní slepenec“ vyvolávající „dojem také politického slepence. [...] Řekli byste, že je to politické dvojspreží, které se příležitostně může zase rozdělit a je dočasně spojeno jen nějakým ústavním řemenem.“ Souzní to s otázkou, již Jan Patočka položil na samém konci předválečného Československa: „musíme se ptát, zdali vůbec existovala nějaká společná ideová koncepce první republiky, zdali si někdo skutečnost tohoto pestrého, bohatého a možnostmi přeplněného útvaru vzal vůbec vážně na vědomí a promyslel ji bez fantazií a iluzí“.

Tak dalece bratři Čapkové o sedmnáct let dříve nepřemýšleli, ale ač chápali, že označení Československa bylo „utvořeno jistě ze silných politických důvodů“, kladli si otázku, „je-li ušito k neroztrhání“. Dokonce zaznamenali – a snad si nevymýšleli – že „ve francouzských šantánech užívají toho slova jako něčeho ukrutně humorného, co samo sebou musí každého rozeselit“. Nestalo se poprvé, že se značka, která snad ze začátku vyvolávala někde úsměšky, nakonec dobře zapsala. Hodně lidí pracovalo pro dobré jméno Československa. Byli to nejen naši technici, umělci, vědci, sportovci a také vojáci, díky nimž se československý stát ve světě dobře zapsal. Dalo by se namátkou připomenout, že 11. října před padesáti lety zemřel *Leopold Šrom*, československý stíhací pilot Royal Air Force, který za druhé světové války sestřelil větší počet nepřátelských letadel, v roce 1944 nastoupil na východní frontu a vyslán na pomoc Slovenskému národnímu povstání se stal nejúspěšnějším stíhačem v povstaleckém letectvu. Je to půlstoletí, co v říjnových dnech proběhly v Mexiku letní olympijské hry, ze kterých českoslovenští sportovci přivezli třináct medailí – z toho *Věra Čáslavská*, *Milena Duchková*, *Miloslava Rezková* a *Jan Kůrka* celkem sedm zlatých. Před padesáti lety byl také v našich kinech promítán právě dokončený *Spalovač mrtvol* režiséra *Juraje Herze*, jedno z klíčových děl československé nové vlny. Před šedesáti lety probíhala i v říjnových dnech světová výstava EXPO 1958, na které Československo získalo řadu úspěchů včetně Zlaté hvězdy za pavilon *Františka Cubra*, *Josefa Hrubého* a *Zdeňka Pokorného* s expozicí podle scénáře *Jindřicha Santara*. Sto pět let uplyne 27. října ode dne, kdy se narodil *Otto Wichterle*. Před sto dvaceti lety se 22. října narodil *Bedřich Šupčík*, první olympijský vítěz za Československo na VIII. olympijských hrách v Paříži v roce 1924. Mohli bychom pokračovat a výčet by zabral dosti stran. Mnoho mužů a žen pracovalo pro Československo a název zaniklého státu na mnoha místech světa nevyvanul z paměti.

Přece jen ale měli bratři Čapkové dost pravdy, když v lednu 1922 do *Lidových novin* napsali, že „ani Čech, ani Slovák není Čechoslovák; a je docela pochopitelné, že Němec z Liberce nebo Maďar ze Žitného ostrova, i kdyby zvláštní náhodou byl loajální, se také necítí zrovna Čechoslovákem“. A ač předválečné Československo patřilo k těm státům, které se v Evropě chovaly k menšinám na tehdejší poměry vzorně, přece jen mohlo udělat více, jak si to uvědomoval *Masaryk* a jak na to před devadesáti lety ve *Válce Čechů s Němci* upozorňoval *Emanuel Rádl*. Nešlo jen o národnostní problém německý, ale i o národní problém slovenský, jehož autonomie, přislíbená 30. května 1918 v *Pittsburské dohodě*, byla tak dlouho

odkládána, až ji zástupci některých slovenských politických stran pod vedením Hlinkovy slovenské ľudové strany protiústavně vyhlásili sami. Ale to už se, *rarity stát*, jak jej nazval historik Karel Straka, blížil k zániku. Byl raritní demokratismem v době čelící krizím demokracie, demokratickým zřízením uprostřed sousedů s totalitními nebo autoritativními režimy, takže byl právem považován za výkladní skříň demokracie přes všechny její chyby a nedostatky, na něž poukazovali mnozí, *Ferdinandem Peroutkou* počínaje a *Janem Patočkou* konče. Ale byl to stát raritní i multietnicitou obyvatelstva a tím, že byl – vyjma krátké hranice s Rumunskem – obklopen nepřáteli usilujícími o jeho území, a tedy i odkázaný v případě konfliktu na vojenskou pomoc silného spojence.

Co nám vlastně zůstalo z předválečného Československa? Čechům i Slovákům přátelské soužití, zvláště když ustavením jejich vlastních států odpadly dílčí resentimenty. Oběma nástupnickým státům také republikánské zřízení, které bylo 28. října 1918 fakticky nastoleno v souladu s politickými prohlášeními v *Pittsburské dohodě* a *Washingtonské deklaraci* i při ženevských jednáních představitelů domácího a zahraničního odboje, i když se slovo *republika* ve Sbírce zákonů a nařízení objevilo až 13. listopadu 1918 v prozatímní ústavě (zákon č. 37/1918 Sb.). České republice také vlajka přijatá první republikou, ale až v podobě schválené v roce 1920. Ale jistě toho bylo a je mnohem víc, např. Československá ústava z roku 1920 silně inspirovala práce na ústavě naší republiky. Nejdůležitější však asi je, že ve všeobecné historické paměti – a je přirozeným znakem paměti, že zdůrazňuje především to dobré – přetrvává povědomí o meziválečném Československu jako o slušném a humánním státu.